

Lefebvrovo hnutí na křižovatce?

Na okraj jedné aféry

*Již potřetí se na stránkách časopisu Dingir věnujeme společenství nazvanému *Fraternitas Sacerdotalis Sancti Pii Decimi* (Kněžské bratrstvo sv. Pia X., dále jen FSSPX). První článek[1] obsahoval pouze nezákladnější informace o tomto hnutí, které u nás v té době teprve zahajovalo svou po dlouhou dobu nenápadnou činnost. Byla to doba, kdy o "lefebvrstech" měl řadový člen katolické církve nejen v naší zemi pouze neurčité představy a na veřejnosti bylo jméno tohoto uskupení a jejího zakladatele Marcela Lefebvra téměř neznámé. Podruhé[2] jsme se u tohoto hnutí zastavili, když mezi českými katolíky vzbudilo rozruch v souvislosti s první viditelnější aktivitou: vydáváním časopisu *Te Deum*. Pozoruhodné byly reakce, které svědčily o tom, že dění kolem tohoto hnutí je velmi citlivým tématem. V diskusi, jíž jsme si tehdy všimli, dominovala kanonicko-teologická témata. Společenství bylo svými kritiky - nezanedbatelný hlas patřil pražskému arcibiskupovi Miloslavovi kardinálu Vlkovi - nazíráno jako schizmatické, fundamentalistické i heretické. Dále se však kritika posunula do roviny ideově-politické. Kritici hovořili o spřízněnosti tohoto hnutí s pravicovým extremismem[3] a antisemitismem. Potřetí se k tomu společenství vracíme v době, kdy plní titulní stránky světových médií. A je to právě antisemitismus, kterým na sebe Bratrstvo upoutalo historicky nevídanou pozornost. Pokusme se tedy nyní - byť je toto téma stále živé,[4] a chybí tedy časový odstup - o reflexi této kauzy, kterou vyvolalo sejmутí exkomunikace ze čtyř biskupů vysvěcených arcibiskupem Marcelem Lefebvrem. To hlavní, co nás bude zajímat, budou postoje samotného FSSPX.*

Co je FSSPX

FSSPX a vlastně celé tradicionalistické protikoncilní hnutí stojí stále na pokraji zájmu religionistů zabývajících se současnou religiozitou. Přitom se jedná o fenomén, jenž si o pozornost a snahu o porozumění říká. Např. americký religionista William Dinges píše, že tradicionalistická hnutí je možné chápat jako "kulturní manifestaci problematického charakteru katolické identity v moderní kultuře".[5]

Pojem tradicionalismu může být používán různě. V této souvislosti jde o hnutí, která se nějakým způsobem vymezila proti směřování římskokatolické církve po II. vatikánském koncilu, což vedlo k institucionálnímu oddělení od oficiálních struktur církve.[6] FSSPX je nejznámějším a nejvlivnějším takovýmto tradicionalistickým hnutím, ale nikoliv nejradikálnějším - ve srovnání se sedisvakantisty,[7] s nimiž bývají někdy ztotožňováni,[8] nebo tzv. konklávisty.[9]

Bratrstvo založil francouzský arcibiskup Marcel Lefebvre, který na koncilu patřil k těm, kteří nejvíce oponovali změnám směrem k *aggiornamentu*. [10] FSSPX vzniklo jako společenství kněží a kleriků založené na tradiční (předkoncilní) spiritualitě a tridentské liturgii v latině. Kolem bratrstva se zformovalo laické hnutí, jež však nezískalo žádnou organizovanou strukturu (laici mají statut "sympatizantů" či účastníků mší sloužených členy FSSPX). Bratrstvo původně získalo schválení příslušného diecézního biskupa, po narůstajícím napětí mezi hnutím a vedením církve byl Lefebvre v roce 1976 suspendován, to však on a jeho stoupenci nepřijali. K dalšímu napětí výrazně přispělo první mnohonáboženské setkání v Assisi, které bylo M. Lefebvrem interpretováno jako znamení, že se oficiální církev vzdává katolické identity a že je na cestě úpadku.[11] Poté, co nyní již suspendovaný arcibiskup Lefebvre vysvětil v roce 1988 proti vůli papeže pro své hnutí čtyři nové biskupy, byl Janem Pavlem II. exkomunikován, přesněji řečeno papež deklaroval automatickou exkomunikaci, kterou na sebe a své biskupy přivolal arcibiskup aktem nedovoleného svěcení. Ani tuto exkomunikaci členové FSSPX nepřijali a odkazovali se na to, že vzhledem ke "stavu nouze", který v církvi podle jejich názoru nastal, svěcení nebylo protikanonické. V praxi to znamenalo, že se i nadále považovali za součást církve, v jejímž čele je papež, jehož jméno při mši stále vzpomínali. Stejně tak *de iure* uznávali úřad příslušného diecézního biskupa (kterému stejně jako papeži *de facto* odpírali poslušnost). Z hlediska vedení církve se však jednalo o schizmatickou organizaci, jejíž duchovní nemají oprávnění vysluhovat svátosti a jejichž biskupové jako exkomunikovaní nemají právo svátosti ani přijímat.

Reakce na sejmутí exkomunikací

Papežovo rozhodnutí vyhovět žádosti generálního představeného FSSPX sejmout z biskupů exkomunikaci bylo pro mnohého z těch, kteří danou problematiku sledují, a patrně i pro samotné členy Bratrstva, překvapením, byť tomu předcházela několikaletá jednání mezi Vatikánem a Bratrstvem. Jedním ze signálů jistého obratu vztahu Vatikánu k Lefebvrovým stoupencům bylo roku 2007 vydání *motu proprio*, kterým Benedikt XVI. umožnil sloužit "starou" mši, což bylo vykládáno jako vstřícné gesto právě vůči FSSPX. A jako takové bylo v církvi přijímáno i odmítáno.

Zdaleka však toto rozhodnutí nezpůsobilo takový rozruch, jako to poslední. Je otázkou, jak by diskuse o vhodnosti zrušení exkomunikace v katolické církvi i mimo ni vypadaly, kdyby média neupozornila na názory biskupa Richarda Williamsona na šoa (holokaust). V každém případě uveřejnění onoho televizního rozhovoru, v němž tento biskup jen několik dní před vyhlášením papežova rozhodnutí pošpinil památku židovských obětí i čest těch, kteří nacistická zvěrstva přežili, ovlivnilo vnímání původně vnitrocírkevní události na veřejnosti.

Bouřlivé a nesouhlasné reakce na sebe pochopitelně nenechaly dlouho čekat. Papežův krok kritizovaly mnohé židovské organizace (zaměřené na uchování památky obětí šoa i na křesťansko-židovský dialog), politici (zvláště ostře reagovala Benediktova krajanka A. Merkelová), různá hnutí uvnitř katolické církve (zvláště *My jsme církev*), [12] známí teologové (za všechny zmiňme H. Künga), [13] ale i mnozí biskupové, a to i z nejvyšších míst papežské kurie (zvláště předseda Papežské rady pro jednotu křesťanů kardinál W. Kasper). Relativně ostře papežův krok opakovaně zhodnotil i pražský arcibiskup kardinál M. Vlk. [14]

Každá z těchto iniciativ si zaslouží další pozornost. Nejinak je tomu s médii. Analytická práce na téma "obraz kauzy Williamson v médiích" by byla také velmi záslužná. Studium si pochopitelně zaslouží i reakce Vatikánu, jakož i motivy, které jej k rozhodnutí zrušit exkomunikace přiměly.

Samozřejmě v neposlední řadě jsou to reakce Bratrstva samotného a hnutí kolem něj, které by si zasloužily hlubší analýzu. Nyní lze alespoň konstatovat, že na takovouto publicitu nebylo připraveno a že si s ní "nevědělo rady". Novináři, kteří jsou zvyklí, že na aféry se reaguje ihned, poukazovali na to, že Williamsonovi nadřízení mlčí. [15] První oficiální reakce generálního představeného Bernarda Fellaye byla médiím přístupná skutečně až několik dní po vypuknutí aféry. Fallay prohlásil, že Williamson netlumočil názory celého Bratrstva a také to, že biskup dostal zákaz vyjadřovat se na veřejnosti k historicko-politickým otázkám. Jasně distancování se od popíračských názorů zde ještě ovšem chybělo. V pozdějším vyjádření pro média byla hlava tohoto společenství už mnohem konkrétnější: "Naprosto a absolutně odmítám jakoukoli formu schvalování hitlerovských zločinů." V jeho hnutí prý antisemitismus nemá žádné místo a citoval slova Pia IX., že "duchovně jsme všichni semité". [16] Ještě před tím se v americkém periodiku blízkém FSSPX *The Remnant* objevil článek, který Williamsona za jeho revizionismus razantně odsoudil. [17] Později se v tomto duchu objevily i další články. V jednom z nich autor navíc vzpomíná na situaci, kdy si v jisté chvíli, když si podával ruku s praktikujícím židem, uvědomil, že v určitém ohledu jsou na stejné frontě v boji proti zlu současného světa. [18]

Hnutí na křižovatce?

Takováto koncentrace židovskému národu vstřícných slov a odsouzení antisemitismu je možná v katolické tradicionalistické literatuře historicky unikátní, ale v každém případě je i ona součástí "kauzy Williamson". Možná jsou svědectvím toho, že hnutí následovníků M. Lefebvra stojí na jisté historické křižovatce. Je jisté, že názory biskupa Williamsona nejsou v tomto hnutí ojedinělé, ostatně nepronesl je poprvé až v onom rozhovoru pro švédskou televizi. To, že protikoncilní tradicionalismus oslovuje často ty, kteří svět nahlížejí přes různé konspirační teorie, je zřejmé, jakož i fakt, že tyto teorie jdou ruku v ruce s nepřítelstvím či nenávisť vůči Židům. Nyní jsme svědky toho, že představitelé tohoto hnutí oficiálně - v takovéto podobě poprvé - antisemitismus i popírání holocaustu odsuzují [19] a distancují se od těch, kteří tyto názory v hnutí šíří. [20]

Samozřejmě jako zatím z ničeho z celé aféry, ani z tohoto nelze činit žádné závěry. Bez zajímavosti ovšem také není, že tradicionalisté, kteří nechtějí být viděni jako antisemité, mají na "své straně" podporu několika židovských aktivistů, konkrétně dvou rabínů. Prvním je Jehuda Levin, mluvčí Unie ortodoxních rabínů USA a Kanady. [21] Ten po vypuknutí rozruchu a vlně kritiky navštívil Vatikán, aby papeže podpořil. Prohlásil, že "chápe, proč papež nabízí ruku ke smíru tradicionalistům, protože mají katolicismu co nabídnout." [22] Dalším příkladem je chasidský rabín Mayer Schiller, který již dříve opakovaně veřejně podpořil *The Remnant* a celé hnutí kolem Bratrstva. [23] Ani z toho zatím nelze činit žádné závěry. Jde spíše o ojedinělé hlasy, [24] nicméně tyto výroky činí případ složitějším, a tedy zajímavějším a příhodnějším k religionistickému, sociologickému i politologickému zpracování.

Závěr

Jak již bylo vícekrát řečeno, ke zhodnocení všeho, na co aféra kolem popírání šoa biskupem Williamsonem poukázala, chybí patřičný časový odstup. Tento článek byl pouze drobnou sondou do reakcí stoupenců hnutí založeného arcibiskupem Lefebvrem. Ani z nich není možné činit žádné velké závěry, ale je možné konstatovat, že se zde lze setkat s různými postoji k antisemitismu. Je zřejmé, že mnohým lidem v tomto společenství v čele s generálním představeným záleží na tom, aby hlas FSSPX byl v církvi slyšet a uvědomují si, že obraz antisemitů tomu brání. Není bez opodstatnění otázka, zda to nepřispěje k hlubšímu napětí, které nakonec může vyústit i v

rozdělení tohoto hnutí.

Poznámka

K tématu se vztahuje i krátký rozhovor s Janem Schneiderem v rubrice "události" na str. 29.

Poznámky

[1] M. Mrázek, "Římskokatolické alternativy I.," *Dingir* 1998, č. 4, s. 7 - 8.

[2] M. Mrázek, "Časopis pro rebely. Nový katolický časopis vzbudil bouřlivé reakce," *Dingir* 2006, č. 3, s. 81 - 83.

[3] Srov. např. L. Kyša "Naše katolická ultrapravice" a "Na otázku vztahu katolické strany a neonacistů odpověděl šéfredaktor časopisu *Te Deum* a místopředseda strany Národní sjednocení Martin M. Čejka". Obojí *Dingir* 2007, č. 3, s. 78 - 79.

[4] Tento článek vzniká v polovině února 2009.

[5] William Dinges. "Roman Catholic Traditionalism," in *America's alternative religions*, T. Miller (ed.), Albany: State University of New York Press, 1995, s. 106. Srov. článek stejného autora "Ritual Conflict as Social Conflict: Liturgical Reform in the Roman Catholic Church," *Sociological Analysis*, 1987, Vol. 48, No. 2, s. 138-58.

[6] Je zajímavé, že k prvnímu takovému oddělení došlo ještě před II. vatikánským koncilem. Šlo o hnutí vedené charismatickým americkým jezuitou Leonardem Feeneyem, který byl v roce 1953 exkomunikován kvůli svému učení, že bez křtu vodou a příslušnosti ke katolické církvi nelze dosáhnout spásy. Feeney založil řád *Slaves of the Immaculate Heart of Mary*, kolem kterého se soustředilo i laické hnutí. Dnes je většina z Feeneyových stoupců sjednocena s papežem. (Srov. např. J. G. Melton, *Encyclopedia of American Religions*. 6th ed. Detroit: Gale Research, 1999, s. 237.)

[7] Sedisvakantisté tvrdí, že římskokatolická církev v posledních desetiletích neměla a nemá žádného skutečného papeže, tedy že tento úřad je neobsazený.

[8] Viz např. článek M. Kardinála Vlka na jeho osobních webových stránkách "Cesta dialogu s Kněžským bratrstvem sv. Pia X.?" : "Pia X. si do svého názvu dali proto, že tohoto papeže uznávají za posledního platného papeže." (Staženo 10. 2. 2009, dostupné u URL: <http://www.kardinal.cz/index.php?cmd=article&articleID=325>).

[9] Možné souhrnné označení pro skupiny, jež uznávají svého vlastního papeže.

[10] Zvláště ostře se postavil proti přijaté verzi dokumentů o náboženské svobodě, ekumenismu a vztahu k jiným náboženstvím. Srov. např. R. M. Wiltgen, *Rýn se vlévá do Tibery: Kronika II. vatikánského koncilu, Frýdek Místek: Michael s.a., 2007*, s. 99-100 a 309.

[11] "V důsledku ohromující odpovědi římských úřadů na jeho dotazy ohledně učení o náboženské svobodě a také v důsledku otřesného náboženského setkání v Assisi došel arcibiskup k přesvědčení, že Řím za nynějších poměrů není ochoten vrátit se k původnímu učení Církve." Z vlastního představení FSSPX otištěného např. v: Stephan Maeßen, *Nový mešní obřad a boření Církve svaté*, Schloß: Sdružení přátel "Kněžského Bratrstva Sv. Pia X.", 1997, s. 23.

[12] Hnutí zorganizovalo petiční akci adresovanou Vatikánu. Text petice začíná odsouzením Williamsonových názorů a končí varováním: "Pokud Vatikán usiluje pouze o návrat "ztracených ovcí" na tradicionalistickém okraji církve, ale nezruší jiné exkomunikace, nepřezkouší procesy kvůli závadnému učení proti reformním teologům a není ochoten vést s reformními kruhy mezinárodní dialog, potom se římskokatolický církevní koráb povážlivě naklání na jednu stranu." "Žádá se neomezené uznání usnesení Druhého vatikánského koncilu" [online], *Petition Vaticanum 2* [cit. 2. 2. 2009], URL: http://www.petition-vaticanum2.org/pageID_7321176.html.

[13] Viz např. "Zur Aufhebung der Exkommunikation der 4 Bischöfe"[online], stránky hnutí *Wir sind Kirche* [cit. 30. 1. 2009], URL: http://www.wir-sind-kirche.de/?id=125&id_entry=1849.

[14] Např. již několik dní po vyhlášení sejmutí exkomunikace na svých internetových stránkách kardinál napsal: "V první církvi bylo schismatickým, vracejícím se do církve, ukládáno veřejné pokání. V případě lefebvristů jsem o takovém pokání za škody, které církvi způsobili, neslyšel." - "Zrušení exkomunikace lefebvristických biskupů" [online], osobní stránky Miloslava kardinála Vlka [cit. 30. 1. 2009], URL: <http://www.kardinal.cz/index.php?cmd=article&articleID=316>.

[15] Někteří novináři ovšem na prohlášení nečekali a "domysleli" si je. Objevila se např. informace, že "[s]oučasná hlava kontroverzní společnosti nedávno existenci plynových komor sice přiznala, prý ale sloužili [sic] jen pro odvíšivování." - "Vatikán obrátil, biskup musí uznat existenci plynových komor" [online], *Novinky.cz*, 4. 2. 2009, URL: <http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/160482-video-vatikan-obratil-biskup-musi-uznat-existenci-plynovych-komor.html>.

[16] Cit dle: "Mons. Fellay: Antisemitismus nemá v Bratrstvu sv. Pia X. místo" [online], *Radio Vaticana*, 3. 2. 2009, URL: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10774>.

[17] "Bratrstvo je zahanbeno a vylekáno tím, co biskup Williamson řekl. A musí tomu tak být. Po desetiletí od II. vatikánského koncilu jsme neustali v kritickém pozorování jistých postojů a aktivit pokoncilních papežů. Tato kritika je v souladu s patřičnou svobodou členů mystického Těla [církve] a jejich povinností hovořit, když ve svém svědomí věří, že obecné blaho církve je poškozené, a to i když na tom svými skutky či nekonáním má podíl sám

papež. Tím více neodpustitelné by bylo opomenutí této povinnosti tradicionalistů neuzívat této svobody s ohledem na dění uvnitř našeho "hnutí" jenom proto, že se týká našich bližních tradicionalistů, ba přímo biskupa. Mlčet tváří tvář tomu, co pronesl biskup Williamson, by znamenalo, že ohrozíme celé naše snažení a budeme vtaženi do jeho omylů." - Christopher A. Ferrara, "Triumph and Tribulation", 26. 1. 2009 [cit. dle online verze dostupné z URL: http://www.remnantnewspaper.com/Archives/2009-0131-ferrara-triumph_and_tribulation.htm.]

[18] Michael J. Matt, "Holocaust revisionism", 12. 2. 2009 [cit. dle online verze dostupné z URL: http://www.remnantnewspaper.com/Archives/2009-0131-mjm-holocaust_denial.htm].

[19] A slova potvrzují činy: R. Williamson byl zbaven postavení v argentinském semináři.

[20] Na oficiálních českých stránkách FSSPX (dostupné z URL: <http://www.fsspx.cz>) se například jeden z kněží distancuje od internetových stránek, které vytvářejí laici blízcí Bratrstvu: "Internetové stránky Contrás a Katolikrevue nejsou internetovými stránkami FSSPX, nýbrž soukromou iniciativou, kterou nesleduji, neboť vzhledem k pastoračním povinnostem nemám času nazbyt a pokud nějaký ušetřím, čtu raději kvalitní literaturu a odborné časopisy, než abych ztrácel čas internetovými moudry." T. Stritzko, "Prohlášení k výrokům kardinála Miloslava Vlka" [online], 13. 2. 2009 (cit. 23. 2. 2009), URL: <http://www.fsspx.cz/px00.html#v1k2>. První zmíněné stránky podávají informace o dění ve světě prizmatem teorie o židozедnářském spiknutí, druhé figurovaly ve "Zprávě o projevech antisemitismu: Česká republika 2004" vypracované *Fórem proti antisemitismu*. (Redakce tehdy proti tomuto zařazení ohradila.)

[21] Ta ovšem sdružuje pouze malou část ortodoxních rabínů v Americe.

[22] "Ortodoxní rabín Levin se zastává papeže a jeho snahy o smír s tradicionalisty" [online], *Radio Vaticana*, 9. 2. 2009 [cit. 13. 2. 2009], URL: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10801>.

[23] Např. ve filmu *Haeven's Key to Peace*, [film na DVD], Constable, NY: Fatima Center, 2006; srov. rozhovor dostupný na *Youtube*: http://www.youtube.com/watch?v=hAyz52s0L_0.

[24] Postoj těchto rabínů přitom je třeba chápat v kontextu toho, že oba zmínění autoři aktivně podporují to, čemu se v USA říká "náboženská pravice". Jiný hlas z židovské komunity zazněl z nadace *Pave the Way*, jež se snaží o dialog mezi židy a křesťany. Tentokrát nešlo o podporu FSSPX, ale papeže. Na internetových stránkách nadace (dostupné z URL: <http://www.ptwf.org>) bylo ovšem publikováno mimo jiné i druhé prohlášení biskupa Fallaye.

Miloš Mrázek